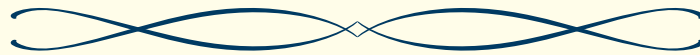

Η ΣΑΗΕΝΤΟΛΟΓΙΑ,
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ
και ο
ΟΡΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

JAMES A. BECKFORD, ΔΙΔΑΚΤΟΡΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
Καθηγητής Κοινωνιολογίας
Πανεπιστήμιο του Γουόργουικ
Αγγλία

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1980

Η ΣΑΗΕΝΤΟΛΟΓΙΑ,
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ
και ο
ΟΡΙΣΜΟΣ
ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Η ΣΑΗΕΝΤΟΛΟΓΙΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΚΑΙ Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I.	Φονξιοαλιστικοί Ορισμοί	2
II.	Ουσιοκρατικοί	3
III.	Συμπέρασμα	5

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1980

Η ΣΑΗΕΝΤΟΛΟΓΙΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ και ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

James A. Beckford, Διδάκτωρ
Καθηγητής Κοινωνιολογίας
Πανεπιστήμιο του Γουόρικ
Αγγλία

Οι παρατηρήσεις μου έχουν να κάνουν με το ερώτημα κατά πόσο η Σαηεντολογία θα μπορούσε να οριστεί ως μια θρησκεία σύμφωνα με τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται συμβατικά από επιστήμονες που ασχολούνται με τις κοινωνικές επιστήμες και οι οποίοι ειδικεύονται στην ανάλυση του τι θεωρούν θρησκευτικά φαινόμενα.

Υπάρχει τεράστια ποικιλομορφία ανάμεσα στις εννοιοποιήσεις (διαμόρφωση εννοιών) και στους ορισμούς της θρησκείας που χρησιμοποιούνται από τους ειδήμονες των κοινωνικών επιστημών. Η επιλογή εννοιοποίησης και ορισμού αντικατοπτρίζει τόσο μια μεγάλη ποικιλία βασικών θεωρήσεων σχετικά με τη φύση της κοινωνικής πραγματικότητας, όσο και τις διαφορές όσον αφορά τη διαμόρφωση της έννοιας και τη δημιουργία ορισμού της θρησκείας. Δεδομένου του εν γένει λειτουργικού (και διακριτού από τον επιδοκιμαστικό ή αξιολογικό) χαρακτήρα της κατανόησης που επιδεικνύουν οι κοινωνικές επιστήμες, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι έννοιες και οι ορισμοί δεν κρίνονται όσον αφορά την αλήθεια ή την ανακρίβειά τους, αλλά, μάλλον, όσον αφορά τη σχετική χρησιμότητά τους. Ειδικότερα, η διαφοροποιητική τους ικανότητα να ξεχωρίζουν με σαφήνεια ένα συγκεκριμένο φαινόμενο από άλλα φαινόμενα με τρόπο τέτοιο που οι διαφορές τους να μπορέσουν να προβληθούν για να αποκαλύψουν σημαντικές αλήθειες σχετικά με αυτά τα φαινόμενα, είναι ο κύριος παράγοντας καθορισμού της χρησιμότητας των διαγκωνιζόμενων ορισμών και εννοιοποιήσεων.

Επομένως, οι ορισμοί¹ μπορεί να ποικίλλουν με βάση τους σκοπούς που υπάρχουν αυτή τη στιγμή, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι υπάρχει απόλυτη σχετικότητα ή αναρχία. Υπάρχουν δύο διαδεδομένα είδη ορισμών της θρησκείας τα οποία χρησιμοποιούν οι ψυχολόγοι, οι κοινωνιολόγοι και οι ανθρωπολόγοι: ο φονξιοναλιστικός (λειτουργιστικός) ορισμός και ο ουσιοκρατικός. Μέσα σε κάθε είδος ορισμού υπάρχουν υπο-είδη. Θα υποστηρίξω ότι, με βάση την προσωπική μου επαφή με τους Σαηεντολόγους και την εμπειριστατωμένη μελέτη της Σαηεντολογίας όσον αφορά τις διδασκαλίες, τις πρακτικές, την οργάνωση και τις συνέπειες στις ζωές των οπαδών της, πιστεύω ότι μπορεί να είναι πιο χρήσιμο να ορίζεται ως θρησκεία παρά ως οποιουδήποτε άλλου είδους εγχείρημα.

I. ΦΟΝΞΙΟΝΑΛΙΣΤΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ

Φονξιοναλιστικός ορισμός είναι αυτός που εστιάζει την προσοχή στη συμβολή του εν λόγω φαινομένου στη σταθερότητα και/ή στην επιβίωση μιας κοινωνικής ή πολιτιστικής οντότητας. Έτσι, τα φαινόμενα μπορούν να αναδειχθούν ως λειτουργικά για οντότητες που εκτείνονται από το μεμονωμένο άτομο μέχρι ένα παγκόσμιο σύστημα. Το γεγονός ότι αυτός ο τρόπος ορισμού των πραγμάτων εγείρει πολλά φιλοσοφικά προβλήματα και έχει βασανίσει πολύ τις διάνοιες όσων ασχολούνται με την επιστήμη της λογικής, δεν εμπόδισε το φαινόμενο να αποκτήσει δημοτικότητα μεταξύ των ειδημόνων στις κοινωνικές επιστήμες, ιδιαίτερα σε σχέση με τη θρησκεία.

Μπορεί να πει κανείς ότι η θρησκεία έχει τη λειτουργική ικανότητα:

(α) σε προσωπικό επίπεδο να βοηθήσει τους ανθρώπους να ξεπεράσουν προβλήματα ανισορροπίας της προσωπικότητας, αυτοπροσδιορισμού, προβλήματα σχετικά με το νόημα της ζωής, την ηθική λογική, κ.λπ.,

(β) σε κοινοτικό επίπεδο να ενοποιήσει ανθρώπους που έχουν δυνητικά αποκοπεί από τις ρίζες τους σε ομάδες και ενώσεις, οι οποίες προσφέρουν καθοδήγηση και νόημα στην προσωπική τους ζωή, καθώς και να αποτελέσουν χρήσιμα σημεία αναφοράς σε μεγάλης κλίμακας κοινωνίες όπου το άτομο μπορεί να αισθάνεται ευάλωτο σε μια πανίσχυρη γραφειοκρατία ή σύστημα, ή

---

¹ Για λόγους ύψους, δε θα αναφέρω πλέον τη φράση «εννοιοποίηση», όμως πράγματι συνιστά μια ξεχωριστή αναλυτική διαδικασία η οποία συνήθως προηγείται της διαδικασίας προσδιορισμού των φαινομένων.

(γ) σε κοινωνικό επίπεδο να παρέχει ταυτότητα για την προνομιούχα κοινωνική τάξη· επανόρθωση σε άτομα που νιώθουν αίσθημα απώλειας· και ρύθμιση, σε επίπεδο ηθών, των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στους θεμελιώδεις κοινωνικούς θεσμούς.

Οι βασικές διδασκαλίες της Σαηεντολογίας, όσον αφορά την πνευματική φύση του *θήταν* (του πνευματικού όντος) και τα Οκτώ Δυναμικά, οι πρακτικοί σκοποί των εκπαιδευτικών μαθημάτων και των συμβουλευτικών υπηρεσιών της Σαηεντολογίας, αλλά και ο ευσεβής, στοχαστικός χαρακτήρας των τελετών της Σαηεντολογίας με πείθουν ότι, από κοινού με άλλες θρησκείες, η Σαηεντολογία μπορεί να περιγραφεί ως λειτουργική σε καθένα από τα παραπάνω επίπεδα. Κάτι τέτοιο, φυσικά, δεν αναφέρεται για να υποστηρίξει ότι μόνο οι θρησκείες έχουν αυτές τις λειτουργίες. Απλώς υποστηρίζει, πρώτον, ότι η Σαηεντολογία *πράγματι* έχει κοινά αυτά τα παραπάνω στοιχεία με άλλες θρησκείες και, δεύτερον, ότι οι ιδιαίτεροι τρόποι της για την εκπλήρωσή τους συγγενεύουν πιο πολύ, όσον αφορά εκδηλώσεις και στόχους, με τις θρησκείες εκείνες όπως αυτές ορίζονται σύμφωνα με την κοινή λογική, παρά με τις λεγόμενες πολιτικές ομάδες ή υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας.

Ο ορισμός της θρησκείας από την άποψη της λειτουργίας μπορεί να βοηθήσει σε κάποιες περιπτώσεις ανάλυσης στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών: μπορεί με αυτόν τον τρόπο να αναδειχθούν πολλές ενδιαφέρουσες πλευρές της συμβολής της θρησκείας στην κοινωνική ζωή. Λαμβάνοντας πάντως υπόψη την προφανή δυσκολία στη διάκριση, από αυτή την οπτική γωνία, ανάμεσα στη θρησκεία και στις ιδεολογίες, ένας φονξιοναλιστικός ορισμός δεν μπορεί να προχωρήσει και να δώσει έμφαση στη διακριτότητα της θρησκείας. Για τον λόγο αυτό, ένας ουσιοκρατικός ορισμός μπορεί να είναι πιο χρήσιμος.

II. ΟΥΣΙΟΚΡΑΤΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ

Είναι σαφές για μένα ότι ο καθηγητής Parrinder, ο καθηγητής Pocock και ο αιδεσιμότατος Drury έχουν ο καθένας τους προτείνει τα κριτήρια με τα οποία ένα φαινόμενο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως θρησκευτικό βάσει της ουσιοκρατικής αντίληψης. Με αυτό εννοώ ότι οι ανωτέρω καθηγητές παρέχουν διάφορα επιχειρήματα προκειμένου να περιοριστεί η εφαρμογή του όρου «θρησκεία» σε φαινόμενα που παρουσιάζουν συγκεκριμένες ιδιότητες οι οποίες δεν εμφανίζονται μαζί με άλλα φαινόμενα.

Η επικρατέστερη μορφή των ουσιοκρατικών ορισμών υποστηρίζει ότι η θρησκεία έχει μια ουσία ή μια ουσιώδη φύση η οποία μπορεί να γίνει γνωστή για κάποιους μόνο μέσω διαίσθησης και ενδοσκόπησης. Έτσι, ο Rudolf Otto ισχυρίστηκε ότι η θρησκεία είναι ένα «...αρχέγονο

στοιχείο της ψυχικής μας φύσης το οποίο είναι αναγκαίο να γίνει κατανοητό αποκλειστικά μέσα στη μοναδικότητά του και δεν μπορεί να εξηγηθεί από οτιδήποτε άλλο». (*Η Ιδέα του Ιερού*. Harmondsworth, Penguin Books, 1950, σελ. 141.) Κατά τη γνώμη του, η μοναδικότητα των θρησκευτικών εμπειριών βρίσκεται στις ριζοσπαστικές διαφορές τους από όλες τις άλλες εμπειρίες: αυτές ήταν οι εμπειρίες του «ολότελα διαφορετικού». Τα στοιχεία της κυκλικότητας και του άχρονου σε αυτό το είδος της λογικής είναι προβληματικά και έχουν αποθαρρύνει τους περισσότερους ειδήμονες των κοινωνικών επιστημών από τη χρήση ουσιοκρατικών ορισμών. Οι πόλοι έλξης ωστόσο είναι αδιαμφισβήτητοι.

Οι ειδήμονες των κοινωνικών επιστημών είναι πιο συχνά διατεθειμένοι να χρησιμοποιήσουν «συνομολογούμενους» ορισμούς για τη θρησκεία. Με αυτό τον τρόπο έχουν καθορίσει ότι, για τους σκοπούς τους και χωρίς να ισχυρίζονται ότι οι απόψεις τους έχουν καθολική ισχύ, η «θρησκεία» θα προσδιορίζεται μέσω της αναφοράς σε ορισμένα χαρακτηριστικά. Για τον ανθρωπολόγο M. Spiro, π.χ., η θρησκεία είναι «ένας θεσμός που συνίσταται στην πολιτισμικώς μοτιβοποιημένη αλληλεπίδραση με υπεράνθρωπα όντα που στο πλαίσιο του πολιτισμού έχουν θεωρηθεί αξιωματικά ότι υπάρχουν». («Θρησκεία: Προβλήματα ορισμού και εξήγησης» στο βιβλίο *Ανθρωπολογικές Προσεγγίσεις για τη Μελέτη της Θρησκείας*, επιμ. M. Banton. Λονδίνο, Tavistock, 1966, σελ. 96.) Δεν επιμένουν, όμως, όλοι οι ειδήμονες των κοινωνικών επιστημών στην αναφορά στα «υπεράνθρωπα όντα». Ο P. Worsley, ένας άλλος ανθρωπολόγος, θεωρεί πιο χρήσιμο να ορίσουμε τη θρησκεία ως μια «διάσταση πέρα από την εμπειρική-τεχνική σφαίρα». (*Η Τρομπέτα Θα Ηχήσει*. Λονδίνο, MacGibbon & Kee, 1957, σελ. 311.) Την προτίμηση αυτή για έναν ουσιοκρατικό, αλλά αρκετά περιεκτικό, ορισμό συμερίζονται πολλοί κοινωνιολόγοι. Ο γνωστός και έγκυρος ορισμός του R. Robertson, για παράδειγμα, ορίζει ότι:

Ο θρησκευτικός πολιτισμός είναι το σύνολο των πεποιθήσεων και συμβόλων ... που αναφέρονται στη διάκριση ανάμεσα στην εμπειρική και την υπερ-εμπειρική, υπερβατική πραγματικότητα: τα ζητήματα της εμπειρικής πραγματικότητας είναι υποδεέστερα σε σημασία από τα ζητήματα της μη εμπειρικής πραγματικότητας. Κατά δεύτερον, ορίζουμε τη θρησκευτική δράση απλώς ως: τη δράση που διαμορφώθηκε από την αναγνώριση της διάκρισης μεταξύ της εμπειρικής/υπερ-εμπειρικής πραγματικότητας. (*Η Κοινωνιολογική Ερμηνεία της Θρησκείας*. Οξφόρδη, Blackwell, 1970, σελ. 47.)

Δε θα εξυπηρετούσε κάποιον καλό σκοπό η προσθήκη περαιτέρω παραδειγμάτων από συνομολογούμενους ουσιοκρατικούς ορισμούς, καθώς τα αναφερόμενα παραδείγματα είναι αντιπροσωπευτικά των συνηθισμένων τρόπων με τους οποίους ορίζεται η θρησκεία για τον σκοπό της ανάλυσης στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών.

Η χρήση των κριτηρίων ορισμού της θρησκείας που δηλώνονται με σαφήνεια στους ορισμούς των Spiro, Worsley και Robertson, δεν αφήνει καμιά αμφιβολία ότι η Σαηεντολογία πληροί τις προϋποθέσεις ως θρησκεία για τους σκοπούς της ανάλυσης στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών. Η φιλοσοφία του ανθρώπου που υπάρχει στη βάση της θεωρεί ότι το άτομο αποτελείται από ένα υλικό σώμα και ένα μη-υλικό πνεύμα που απολαμβάνει αθάνατη ζωή σε μια μη εμπειρική σφαίρα. Πίστη στην πραγματικότητα του θήταν είναι μια λογική προϋπόθεση για την εγγραφή στις ιεροτελεστίες της Σαηεντολογίας, τα μαθήματα πρακτικής εξάσκησης, τις συμβουλευτικές υπηρεσίες και τα προγράμματα κοινωνικής αναμόρφωσης. Δε θα υπήρχε πειστική αιτιολόγηση για τις συγκεκριμένες μορφές της θρησκείας της Σαηεντολογίας αν απουσίαζε η πίστη στην ύπαρξη και στην υπεροχή της μη εμπειρικής, υπερβατικής πραγματικότητας. Πράγματι, κατά τον συγγραφέα της πιο έγκυρης κοινωνιολογικής ανάλυσης της Σαηεντολογίας, ο ιδρυτής και ηγέτης του κινήματος προοδευτικά προσανατολίστηκε όλο και πιο πολύ σε ερωτήματα σχετικά με την προέλευση του θήταν, τη γνώση σχετικά με προηγούμενες ζωές και «τις υπερφυσικές ικανότητες που το άτομο μπορεί να αποκτήσει μέσα από την πρακτική της Σαηεντολογίας». (R. Wallis, *Ο Δρόμος προς την Πλήρη Ελευθερία*. Λονδίνο, Heinemann, 1976, σελ. 124.)

Η διάκριση μεταξύ της εμπειρίας και της υπέρβασης θα καθορίσουν και θα καθοδηγήσουν τις ενέργειες ενός αφοσιωμένου Σαηεντολόγου. Ο Καθηγητής Parrinder έχει δείξει με αποτελεσματικό τρόπο πώς οι ιεροτελεστίες της Σαηεντολογίας ενσαρκώνουν το στοιχείο της λατρείας και της ευλάβειας το οποίο είναι σύμφωνο με τις βασικές διδασκαλίες για τη μη εμπειρική πραγματικότητα, και ο Καθηγητής Roscock έχει τονίσει τον σαφή παραλληλισμό που υφίσταται μεταξύ της Σαηεντολογίας και των Ιερών Παραδόσεων της ινδουιστικής και της βουδιστικής θρησκείας, όσον αφορά την παρόμοια κατανόηση της έμφυτης σχέσης μεταξύ των θεών ή των πνευμάτων και της ανθρωπότητας.

III. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Το συμπέρασμά μου είναι ότι η Σαηεντολογία, ενώ είναι σαφές ότι διαφέρει από την πλειονότητα των χριστιανικών εκκλησιών, των δογμάτων και των αιρέσεων, όσον αφορά τις πεποιθήσεις, τις πρακτικές και τις οργανωτικές δομές, παρ' όλα αυτά πληροί τα κριτήρια που εφαρμόζονται συμβατικά από τους ειδήμονες των κοινωνικών επιστημών για τη διάκριση μεταξύ θρησκείας και μη θρησκείας.

Το γεγονός ότι η υλική βάση της θρησκείας της Σαηεντολογίας είναι οργανωμένη με τρόπο που προσομοιάζει σε επιχείρηση μπορεί να μην έχει επιπτώσεις στην υπόστασή της ως θρησκεία. Ένα έργο τέχνης παύει να είναι ένα έργο τέχνης όταν παράγεται με αποτελεσματικό τρόπο

για πώληση ή ανταλλαγή; Είναι αφελές να πιστεύουμε ότι κάθε νέο θρησκευτικό κίνημα θα μπορούσε να επιβιώσει στον σύγχρονο κόσμο χωρίς μια υλική βάση που προσομοιάζει σε επιχείρηση για τη λειτουργία του και, όπως έχει επισημάνει ο αιδεσιμότατος Drury, ακόμα και οι αρχαίες χριστιανικές εκκλησίες σήμερα δεν είναι αντίθετες στην ενασχόληση με επιχειρηματικές δραστηριότητες προκειμένου να διατηρήσουν ή να προωθήσουν τις υπηρεσίες τους σε υπαρκτά και δυνητικά μέλη. Λόγω της έλλειψης των οφελών της κληρονομούμενης ιδιοκτησίας, του πλούτου, των χορηγιών, της υποστήριξης και της «πατρογονικής» ιδιότητας μέλους, τα νέα θρησκευτικά κινήματα πρέπει είτε να ενεργήσουν με τρόπο που προσομοιάζει σε μια επιχείρηση είτε να χαθούν.

JAMES A. BECKFORD

Δεκέμβριος 1980

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Όταν ο καθηγητής Beckford έγραψε την πραγματεία «Η Σαχεντολογία, οι Κοινωνικές Επιστήμες και ο Ορισμός της Θρησκείας» το 1980, ήταν Ανώτερος Λέκτορας Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Νταρμ. Αυτή την εποχή είναι Καθηγητής Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Γουόρικ.

